

MEJA, JEZÍK in ŠOLA

Državni okviri v slovenskem šolstvu
prve polovice 20. stoletja

Izsek zemljevida Trsta, Krasa in zahodne Istre v prvem zgodovinskem atlasu slovenskega ozemlja, prvotno izdanem leta 1948 v begunskem taborišču v Špitalu ob Dravi na Koroškem. *Zgodovinski atlas Slovenije* (ur. Roman Pavlovčič), 2. izdaja, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1960, str. 58. Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja, sig. 35850.

**ZNANSTVENI SIMPOZIJ
MEJA, JEZIK IN ŠOLA:
DRŽAVNI OKVIRI
V SLOVENSKEM ŠOLSTVU
PRVE POLOVICE 20. STOLETJA**

Knjižica izvlečkov

Slovenski šolski muzej

Ljubljana, 10. aprila 2025

Vrli Slovenci, ne pozabite,
da ste sinovi matere Slave;
naj vam bo drago materino blago,
sveta vera in materina beseda

A. M. Slomšek

MEJA, JEZIK IN ŠOLA: PRELOMI IN STALNICE V BURNI PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

Prva polovica 20. stoletja je na ozemlju današnje Slovenije in sosedstva pomenila obdobje družbenopolitičnih pretresov, od koder je izhajalo uveljavljanje novih identitet in vrednot. S posledicami prve (1914–1918) in druge svetovne vojne (1939/1941–1945) je bilo povezano menjavanje državnih okvirov in premikanje meja. Na omejenem prostoru je v tem obdobju obstajalo kar osem držav: Avstro-Ogrska, Italija, Avstrija, Madžarska, Nemčija, Svobodno tržaško ozemlje in dve Jugoslaviji. Slovensko in drugo prebivalstvo tega območja je bilo v razmeroma kratkem času, ki ni presegal življenja dveh generacij, vključeno v različne izobraževalne sisteme. Vsak od njih je prinašal svoja idejna izhodišča, v njihovem ospredju je bila zlasti vzgoja za vrednote kolektiva.

Nabiralnik za finančne prispevke v podporo Družbi svetega Cirila in Metoda, okrog leta 1900. Omenjena družba je bila narodno-obrambna organizacija, ki si je ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja prizadevala za gradnjo slovenskih ali dvojezičnih šol na jezikovno mešanih območjih Koroške, Goriške in Istre. Zbirka stalne razstave Slovenskega šolskega muzeja, fotografija 140 (foto: Andrej Peunik).

srednjeevropskem prostoru že od konca 18. stoletja postopno nadomeščala Katoliško Cerkev ali druge verske skupnosti, ki so bile nosilke starega vrednostnega sistema. Šolski sistem namreč do sedanjih dni v svoje delovanje vključuje otroke in mladino vseh družbenih skupin in jih uči tako praktičnih veščin (npr. pisanje, računanje) kakor tudi družbenih vrednot (npr. znotraj državljanske vzgoje, zgodovine, književnosti). Na tem področju so bili čitanke in učbeniki, zlasti tisti za zgodovino in književnost, nosilci identitetno-vrednostnih smernic ter kot takšni podvrženi dejavnikom okolja in vladajoče ideologije. Ob političnih prelomih in spremembah državnih meja so vplivali na oblikovanje zgodovinskega spomina, ki naj bi zagotovil legitimnost novi ureditvi.

Kljub hitrim spremembam in političnim pritiskom so se na področju izobraževanja v prvi polovici 20. stoletja na slovenskem ozemlju vzpostavile določene stalnice: vztrajnost slovenskih intelektualcev pri ohranjanju slovenskega jezika na vseh stopnjah izobraževanja, ki ostaja med prednostnimi nalogami izobraževalne in kulturne politike tudi v sodobni Sloveniji; doživljanje šolstva kot družbene avtoritete, ki ji tako država kakor tudi širša javnost posvečata veliko pozornosti; nerešena vprašanja o izobraževalni avtonomiji narodnih skupnosti (slovenska, nemška, madžarska, italijanska) zunaj okvira matičnih držav. Prav tako je v obravnavanem obdobju – ne glede na spreminjanje državnih meja – mesto Ljubljana opravljalo vlogo geografskega in kulturnega središča slo-

vensko govorečega prebivalstva in skozi čas krepilo svoj pomen, npr. z ustanovitvijo prve slovenske univerze leta 1919. Pomemben dejavnik pri uresničevanju ozemeljskega in jezikovno-izobraževalnega poenotenja je nastopil s koncem druge svetovne vojne, od katerega mineva osemdeset let (1945/2025). Po vojni je bila večina slovenskega ozemlja zaokrožena v eni državni enoti, takratni Ljudski republiki Sloveniji kot delu federativno urejene Jugoslavije.

Ena vsebinsko globljih sprememb, ki je v prvi polovici 20. stoletja vplivala na razvoj kolektivnih identitet, se je kazala pri poučevanju zgodovine, književnosti in jezika. Uresničevala se je skozi pisanje učnih načrtov, učbenikov in besedil pedagoške periodike, pomenila pa je premik na področju pripadnosti geografsko-kulturnim krogom. V avstro-ogrskem obdobju je bila ključna navezava na srednjo Evropo in njeno prevladujočo germansko razsežnost, v času prve Jugoslavije je bil v središču zahodni Balkan z južnoslovanskimi ljudstvi in njihovim bojem za svobodo proti tujim zavojevalcem, medtem ko je bil v drugi Jugoslaviji v ospredju spoj pripadnosti mednarodnemu delavskemu gibanju in socialističnemu jugoslovanskemu patriotizmu. Znotraj njega je imela posebno vlogo tudi slovenska narodna zavest. Skupaj s spreminjanjem pripadnosti kulturnim krogom je v obravnavanem obdobju potekalo tudi spreminjanje središčnosti zgodovinskih tem, saj so vsaki politični ureditvi, da bi se ta lahko obdržala, koristili drugačni odseki preteklosti. Avstro-ogrska šolska zgodovina

je poudarjala pomembno vlogo Habsburžanov pri obrambi krščanske Evrope proti Osmanskemu cesarstvu, tista v prvi jugoslovanski državi je opozarjala na »slavna« slovska kraljestva v srednjem veku, socialistična pa je povzdigovala delovanje partizanske vojske med drugo svetovno vojno, zaslužne za oblikovanje nove družbe.

Odnos med spreminjanjem državnih okvirov, širjenjem družbenih vrednot, uveljavljanjem jezikovne politike in menjavanjem šolskih sistemov na današnjem slovenskem ozemlju v prvi polovici 20. stoletja predstavlja večplastno in doslej ne povsem sistematično raziskano tematiko. Na tej podlagi si Slovenski šolski muzej prizadeva za njeno sodobno osvetlitev, ki želi prispevati k širši refleksiji vrednot izobraževanja in jezika v strokovni in splošni javnosti. Prav to je razlog, da vsebino znanstvenega simpozija 10. aprila 2025 v knjižnici omenjenega muzeja oblikujejo predstavniki različnih generacij, ved in ustanov na področju znanosti, šolstva in kulture v Sloveniji in zamejstvu, s čimer dogodku dajejo interdisciplinarni pečat. Simpozij sestavljajo trije vsebinski sklopi, ki pretežno obravnavajo zahodno, severno in vzhodno obrobje slovenskega ozemlja, dotaknejo pa se tudi njegovega središča. Na tej podlagi je vloga slovenskega jezika v šolstvu prve polovice 20. stoletja celovito povezana s položajem sosednjih in zgodovinsko prisotnih jezikov – nemščine, italijanščine in madžarščine.

Prvi tematski sklop, naslovljen »Središče, obrobje in manjšina: občutljivost rabe učnega jezika«, ki

ga moderira Anton Arko iz Slovenskega šolskega muzeja, pokrivajo Simon Malmenvall iz Slovenskega šolskega muzeja in Teološke fakultete Univerze v Ljubljani ter Danijel Grafenauer in László Göncz z Inštituta za narodnostna vprašanja. Drugi tematski sklop z naslovom »Primorska: ohranjanje in izključevanje slovenščine«, ki ga moderira Simon Malmenvall, oblikujejo Robert Devetak z Inštituta za narodnostna vprašanja in Fakultete za humanistiko Univerze v Novi Gorici, Milena Černe iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici in Matic Batič s Študijskega centra za narodno spravo. Tretji tematski sklop, katerega naslov se glasi »Druga svetovna vojna: ideološki pritiski in poskusi obuditve slovenskih šol« in ki ga moderira Robert Devetak, napolnjujejo Anton Arko, Damjan Hančič s Študijskega centra za narodno spravo, Erika Jazbar s slovenskega programa Radiotelevizije Italije za Furlanijo–Julijsko krajino in Matic Intihar iz Slovenskega šolskega muzeja.

Dr. Simon Malmenvall

Slika na naslednji strani: simbolno poveden začetek čitanke za osnovne šole s slovenskim učnim jezikom v poznem avstro-ogorskem obdobju sestavlja ilustracija učenke, ki s šopkom cvetja in priklonom izraža zvestobo cesarju Francu Jožefu I. (1830–1916, vladal: 1848–1916); v ozadju je prikazan slavolok v dvornem parku Schönbrunn pri Dunaju. *Moja prva čitanka: za najnižjo stopnjo občin ljudskih šol* (ur. Ivan Krulec), Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig, 1913, naslovni list. Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja, sig. 41987.

HANS SCHLISSMANN pinx.

37

Program

**ZNANSTVENI SIMPOZIJ
MEJA, JEZIK IN ŠOLA: DRŽAVNI
OKVIRI V SLOVENSKEM ŠOLSTVU
PRVE POLOVICE 20. STOLETJA**

Slovenski šolski muzej

Ljubljana, 10. aprila 2025

🕒 9.00–9.10

UVODNI NAGOVOR

(Moderator: Andreja Cigale)

Stane Okoliš • direktor Slovenskega šolskega muzeja

🕒 9.10–10.30

SREDIŠČE, OBROBJE IN MANJŠINA: OBČUTLJIVOST RABE UČNEGA JEZIKA

(Moderator: Anton Arko)

Simon Malmenvall • Zavod svetega Stanislava:
prva slovenska klasična gimnazija v prizadevanju za
narodno in katoliško družbo

Danijel Grafenauer • Pouk slovenskega jezika in
dvojezični pouk na avstrijskem Koroškem v prvi
polovici 20. stoletja

László Göncz • Šolstvo na območju Prekmurja v prvi
polovici 20. stoletja s poudarkom na izobraževanju
madžarske manjšine med obema vojnama

RAZPRAVA

🕒 10.30–10.45 **ODMOR**

🕒 10.45–12.05

PRIMORSKA: OHRANJANJE IN IZKLJUČEVANJE SLOVENŠČINE

(Moderator: Simon Malmenvall)

~

Robert Devetak • Goriško slovensko šolstvo na prehodu iz Avstro-Ogrske v Italijo

Milena Černe • Uničenje slovenske šole pod italijansko fašistično oblastjo na primeru tolminskega nadzornega okrožja

Matic Batič • Gradnja italijanskih šol v Julijski krajini in njihova simbolna govorica (1918–1943)

RAZPRAVA

🕒 12.05–12.20 **ODMOR**

🕒 12.20–14.00

DRUGA SVETOVNA VOJNA: IDEOLOŠKI PRITISKI IN POSKUSI OBUDITVE SLOVENSКИH ŠOL

(Moderator: Robert Devetak)

~

Anton Arko • Lik voditelja v osnovnošolskih berilih na Slovenskem pod nacistično okupacijo

Damjan Hancič • Neuspeh ponemčenja gorenjske mladine prek šolskega sistema v času nemške okupacije

Erika Jazbar • »Fašistični strup.« Slovenska gimnazija pod Kapelo (Gorica, 1944–1945)

Matic Intihar • Šolstvo Slovencev v Buenos Airesu: različni usodi dveh izseljenskih skupnosti

RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Simon Malmenvall

kustos, doc. dr., Slovenski šolski muzej in Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

ZAVOD SVETEGA STANISLAVA: PRVA SLOVENSKA KLASIČNA GIMNAZIJA V PRIZADEVANJU ZA NARODNO IN KATOLIŠKO DRUŽBO

Izvleček

Prispevek osvetljuje pomembno poglavje v sklopu procesa polnega uveljavljanja slovenščine kot učnega jezika in slovenske narodne zavesti kot družbene vrednote v izobraževalnem sistemu na ozemlju z večinsko slovensko govorečim prebivalstvom ob koncu 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja. Središčna pozornost je namenjena ustanovitvi, glavnim osebnostim in začetnemu obdobju delovanja Zavoda svetega Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, svoj čas največje stavbe na Kranjskem, v katero je bila umeščena klasična gimnazija s pridruženim internatom, ki jo je leta 1905 ustanovil ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. Omenjena gimnazija je bila prva, kjer se je v celoti poučevalo in uradovalo v slovenščini, tam je leta 1913 potekala tudi prva matura v slovenskem jeziku, s katero je ta jezik prejel simbolno potrditev svoje znanstvene izraznosti. Škof Jeglič je Zavod zasnoval kot osrednjo slovensko ustanovo, na kateri bi nadarjeni mladeniči pridobili kakovostno in široko izobrazbo, dopolnjeno s katoliškimi vrednotami in slovensko narodno zavestjo. Načelo troedine prepletenosti znanja, katolištva in slovenstva naj bi v času t. i. kulturnega boja med katoliškim in liberalnim taborom omogočilo oblikovanje novih generacij družbeno dejavnih katoliških intelektualcev iz duhovniških in laičkih vrst – ne glede na spreminjanje državnih okvirov in družbenih razmer.

Ključne besede

Zavod svetega Stanislava, škof Anton Bonaventura Jeglič, slovenščina kot učni jezik, slovenska narodna zavest, kulturni boj

Danijel Grafenauer

viš. znan. sod. dr., Inštitut za narodnostna vprašanja

POUK SLOVENSKEGA JEZIKA IN DVOJEZIČNI POUK NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

~

Izvleček

Oblikovanje modernih narodov in njihovih nacionalnih držav je v evropski zgodovini relativno mlad pojav. Njegovi začetki segajo v 18. stoletje, težišče pa je imel v 19. in deloma še v 20. stoletju. Povezan je z oblikovanjem kolektivnih nacionalnih identitet, katerih ključno orodje je jezik. Jezik tako ni zgolj sredstvo komunikacije, temveč je tudi pomemben simbol etnične pripadnosti in kulturne dejavnosti. Na avstrijskem Koroškem je v prvi polovici 20. stoletja na šolskem področju potekal ključen vidik narodnostnega boja. Na južnem Koroškem, večinsko poseljenim s slovensko govorečim prebivalstvom, je bila namreč od sedemdesetih let 19. stoletja naprej prevladujoča oblika osnovnega šolstva t. i. utrakvistična šola, katere glavni namen je bil otrokom s slovensko materinščino posredovati nemški jezik. Ta oblika je prevladovala vse do anšlusa leta 1938, ko je bila raba slovenskega jezika do leta 1945 odpravljena. Z uveljavitvijo nacionalnega principa, na podlagi katerega so bile v Evropi po koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske monarhije bolj ali manj uspešno začrtane nove državne meje, je avstrijsko-slovenske odnose, ki jih je bilo treba na novo definirati, bistveno zaznamovalo manjšinsko vprašanje v vseh njegovih razsežnostih. Po drugi svetovni vojni in koncu nacističnega nasilja je oktobra 1945 koroška deželna vlada sprejela uredbo o obveznem dvojezičnem šolstvu, ki jo je v glavnem zasnoval dr. Joško Tischler, poznejši ustanovitelj in ravnatelj slovenske gimnazije v Celovcu. Zaradi pritiska nemških nacionalističnih organizacij je bila ta oblika dvojezičnega šolstva odpravljena v letih 1958–1959.

Ključne besede

koroški Slovenci, narodnostni boj, utrakvistična šola, dvojezično šolstvo

László Göncz

znan. svet. dr., Inštitut za narodnostna vprašanja, upokojen

ŠOLSTVO NA OBMOČJU PREKMURJA V PRVI POLOVIČI 20. STOLETJA S Poudarkom NA IZOBRAŽEVANJU MADŽARSKE MANJŠINE MED OBEMA VOJNAMA

~

Izvleček

Do konca prve svetovne vojne je današnje Prekmurje spadalo k ogrskemu delu avstro-ogrške monarhije, zato je bilo tamkajšnje osnovno izobraževanje, ki se je v pretežni meri izvajalo pod okriljem verskih skupnosti, vsebinsko organizirano na osnovi madžarske področne zakonodaje. Čeprav so na omenjenem območju v pretežni meri (okrog 75 %) živeli Slovenci, je bila zaradi neutemeljene krepitve madžarskih nacionalnih teženj v zadnji tretjini 19. stoletja slovenščina kot učni jezik skorajda v celoti izrinjena iz izobraževalnih ustanov. S priključitvijo Prekmurja h Kraljevini SHS leta 1919 se je stanje korenito spremenilo. Nova slovenska (jugoslovanska) oblast je novembra 1919 pozvala učitelje k izvajanju pouka, vendar je že pred tem večina učiteljev madžarske narodnosti in tistih, ki so slabo obvladali slovenščino, zapustila območje Prekmurja, drugi pa so morali na preverjanje znanja slovenskega jezika. Kljub temu so pri organiziranju izobraževanja v prvih letih Jugoslavije naleteli na veliko pomanjkanje ustreznega pedagoškega kadra. Na območju Prekmurja, kjer so živeli Slovenci, se je čez nekaj let ustalil šolski sistem po smernicah tedanjih političnih in ideoloških zahtev. Na tistih območjih, kjer je bila v približno tridesetih naseljih večinsko zastopana madžarska narodna skupnost, so prvotno ohranili šole ali oddelke z madžarskim učnim jezikom, vendar so do leta 1926 večino omenjenih narodnostnih ustanov ukinili, pozneje pa so ukinili tudi druge. V tridesetih letih 20. stoletja so na madžarsko govorečem območju Prekmurja nekaj časa delovale samo še tri ali štiri šole z madžarskim učnim jezikom, nato pa zgolj ena, kar priča o izrazito protimadžarskem razpoloženju tedanje oblasti.

Ključne besede

prekmursko šolstvo, slovenska narodna skupnost, madžarska narodna skupnost, asimilacijska politika, učni jezik

Robert Devetak

*znan. sod., doc. dr., Inštitut za narodnostna vprašanja in Fakulteta za humanistiko
Univerze v Novi Gorici*

GORIŠKO SLOVENSKO ŠOLSTVO NA PREHODU IZ AVSTRO-OGRSKE V ITALIJO

~

Izvleček

Prispevek na podlagi časopisja, šolskih kronik in arhivskega gradiva osvetljuje okoliščine, kako se je goriško šolstvo v obdobju med letoma 1917 in 1920 soočilo s posledicami prve svetovne vojne in prehodom iz habsburškega v italijanski državni okvir. Goriška in Gradiška je bila do leta 1918 ena od habsburških dežel, v kateri je nacionalizem močno zaznamoval družbeno, politično, ekonomsko in tudi izobraževalno dinamiko. Slovenska skupnost si je morala, zlasti zaradi italijanskega nasprotovanja, ponekod graditi lastno izobraževalno mrežo. Uspešen projekt je v veliki meri izničila prva svetovna vojna, predvsem spopad med Avstro-Ogrsko in Italijo, ki se je bil tudi na ozemlju dežele. Spopadi, odhod civilnega prebivalstva v begunstvo, splošno pomanjkanje, razpad Avstro-Ogrske in italijanska vojaška zasedba so močno vplivali na deželno šolsko mrežo, ki je bila v veliki meri uničena ali nefunkcionalna. Poudarek prispevka je na predstavitvi ponovnega vzpostavljanja slovenskega šolstva v Gorici in Posočju, ki ju je vojna zaradi soške fronte še posebej zaznamovala. Predstavljeno je, s kakšnimi izzivi se je soočalo šolstvo v času razpadanja Avstro-Ogrske in obdobju italijanske vojaške okupacije.

Ključne besede

osnovo šolstvo, Goriška in Gradiška, prva svetovna vojna, nacionalizem, italijanska vojaška okupacija

Milena Černe

arhivistka, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

UNIČENJE SLOVENSKE ŠOLE POD ITALIJANSKO FAŠISTIČNO OBLASTJO NA PRIMERU TOLMINskega NADZORNEGA OKROŽJA

~

Izvleček

Fašistična šolska reforma iz leta 1923 je za Primorsko poleg dokončnega preloma s prejšnjim avstrijskim šolskim sistemom pomenila zlasti načrtno uničenje slovenske šole. V nekaj letih je bila odpravljena slovenščina kot učni jezik in predmet v dodatnih urah. Odpor slovenskih učiteljev proti italijanizaciji je bil onemogočen z odpuščanjem, premeščanjem, upokojevanjem in tudi z razpustom Zveze slovanskih učiteljskih društev. Neuspešno je bilo tudi nasprotovanje slovenskih poslancev v italijanskem parlamentu. Na šole v slovenskih krajih so oblasti pospešeno nameščale italijanske učitelje, tako da do poletja leta 1932 v tolminskem nadzornem okrožju skorajda ni bilo več slovenskih pedagoških delavcev. Iz šole so poskušali odstraniti vsako najmanjšo sled slovenskega jezika, vzgojo pa je prepojil duh fašizma in militarizacije. Učinke načrtnega dvajsetletnega raznarodovanja je v veliki meri izničilo prizadevanje staršev, duhovnikov, dijakov in drugih narodno zavednih ljudi, ki so omogočali skrivni pouk slovenščine.

Ključne besede

Gentilejeva šolska reforma, fašizem, italijanizacija, Šolsko nadzorništvo Tolmin

Matic Batič

znan. sod. dr., Študijski center za narodno spravo

GRADNJA ITALIJANSKIH ŠOL V JULIJSKI KRAJINI IN NJIHOVA SIMBOLNA GOVORICA (1918–1943)

~

Izvleček

Zahodni del slovenskega etničnega ozemlja je v obdobju med obema svetovnjima vojnama spadal v okvir Kraljevine Italije. Država je na tem ozemlju izvajala sistematično politiko italijanizacije vseh vidikov javnega življenja. Enega osrednjih stebrov tovrstnih procesov je predstavljalo šolstvo, ki je bilo po vzponu fašizma tudi globoko zaznamovano s fašistično ideologijo. Značilnosti šolstva v času italijanske oblasti na Primorskem so že bile predmet številnih zgodovinskih raziskav, ki pa so vse do nedavnega povsem obšle simbolno zaznamovanost prostorov, v katerih je potekal šolski pouk. Idejna sporočilnost šolskih stavb ni izhajala zgolj iz vsebine in ciljev šolskega pouka, temveč se je vzpostavljala tudi skozi simbolno govorico objektov, zlasti njihovih poimenovanj, opremljenosti šolskih prostorov ter celo arhitekturnih posebnosti. Prispevek se osredotoča na delovanje italijanskega šolstva na Primorskem z vidika šolskih poslopij, pri čemer so najprej predstavljeni podatki o gradnji in prenovi šol, nato pa je analizirana njihova simbolna govorica, zlasti semiotika izbranih arhitekturnih rešitev. Namen prispevka je po eni strani opozoriti na ta doslej večinoma spregledani vidik italijanske šolske politike na Primorskem, po drugi pa spodbuditi začetek tovrstnih raziskav tudi v drugih geografskih in časovnih kontekstih.

Ključne besede

šolstvo, šolske stavbe, italijanizacija, fašizem, Goriška

Anton Arko

muzejski svetovalec, Slovenski šolski muzej

LIK VODITELJA V OSNOVNOŠOLSКИH BERILIH NA SLOVENSKEM POD NACISTIČNO OKUPACIJO

~

Izvleček

Prispevek se osredotoča na berila, ki so se uporabljala v začetnih razredih osnovnih šol na Slovenskem med drugo svetovno vojno na nemškem zasedbenem ozemlju. Analiza tega gradiva razkriva kompleksne mehanizme indoktrinacije, ki se je izvajala skladno z nacistično ideologijo prek šolskega sistema, kjer je bil učbenik eden ključnih orodij propagande. Vpliv oblasti se odraža v propagandnih prijemih, ki so bili zasnovani za vzgojo slovenskih otrok v duhu nacionalsocialističnih vrednot. Prispevek podaja vpogled v slikovno gradivo, predvsem pa analizira besedila, konkretne primere pesmic, izrekov in zgodb, ki slavijo Nemčijo in Tretji rajh ter gradijo kult osebnosti Adolfa Hitlerja. V sklepnem delu so predstavljene ključne ugotovitve ter skupne značilnosti besedil in slik, kar ponuja možnost za presojanje njihovega vpliva na otroški um tistega časa. S tem prispevek osvetljuje, kako so taka berila skušala oblikovati svetovni nazor otrok in kako so vodila k širjenju ideologije, ki je imela daljnosežne posledice za slovenski narod in zgodovino.

Ključne besede

učbeniki, berila, nemška okupacija, šolstvo, Hitler, ponemčevanje

Damjan Hančič

znan. sod. dr., Študijski center za narodno spravo

NEUSPEH PONEMČENJA GORENJSKE MLADINE PREK ŠOLSKEGA SISTEMA V ČASU NEMŠKE OKUPACIJE

~

Izvleček

V prispevku avtor predstavi prizadevanja in težave nemških okupacijskih oblasti za ponemčenje slovenske mladine na Gorenjskem prek nemškega šolskega sistema. Nemške oblasti so na tem območju jeseni 1941 uvedle izključno nemško osnovno in srednje šolstvo z nemško govorečimi učitelji (cami), pripeljanimi iz »starega rajha«. Namen te šole je bil indoktrinirati mladino tako v nemško-nacionalnem smislu (izguba slovenske narodne zavesti in zamenjava z nemško) kot tudi v ideološko-političnem smislu (vzgajanje v nacionalno-socialističnem mišljenju). Jeseni 1942 so po zgledu ukrepov na Spodnjem Štajerskem načrtovali uvesti večji nadzor še nad gorenjskimi študenti na nemških in tujih univerzah. Vendar so oblasti kmalu uvidele neuspeh svojega dela, saj so učenci za pogovor v svojem družinskem in sosedskem krogu še vedno uporabljali slovenščino. Za najmlajše učence so morale šolske oblasti izdati celo slovenski abecednik, da so se lahko najprej naučili vsaj zasilno pisati in brati v maternem jeziku, na podlagi česar so jih kasneje lažje poučevali nemščino. Nemški učitelji in šolske zgradbe zunaj mestnih središč so v letih 1943 in 1944 postajali tudi vedno pogostejše tarče partizanskih napadov, kar je močno omejilo ponemčevanje prek šolskega sistema.

Ključne besede

šolstvo, nemška okupacija, Gorenjska, germanizacija

Erika Jazbar

urednica, Radio-televizija Italije (RAI), Furlanija-Juljska krajina

»FAŠISTIČNI STRUP.« SLOVENSKA GIMNAZIJA POD KAPELO (GORICA, 1944–1945)

~

Izvleček

S temi besedami je pisatelj France Bevk označil slovensko gimnazijo, ki je domovala v šolski stavbi pod cerkvijo na Kostanjevici, ki jo Goričani vseh narodnosti nazivamo še danes Kapela. Delovala je pod nemško upravo mesta, njena zgodba pa se vključuje v širše poglavje vračanja slovenščine v javnost po dveh desetletjih fašističnega zatrtja, ki se je začelo takoj po kapitulaciji Italije jeseni 1943. Gre za manj raziskano stran krajevne zgodovine, vanjo spadajo tudi vračanje poitalijančenih priimkov v izvirnik, tiskanje časopisov, kulturni dogodki, uprava, sodstvo. S pomočjo pričevanj in spominskih zapisov nekdanjih dijakov te prve slovenske gimnazije po fašizmu bomo поблиže predstavili njen utrip, delovanje, učni kader, pa tudi kontekst, ki je omogočil njeno odprtje.

Ključne besede

Slovenci v Gorici, Primorska med drugo svetovno vojno, nemška uprava, slovensko šolstvo, gimnazija, Joža Lovrenčič

Matic Intihar

kustos, Slovenski šolski muzej

ŠOLSTVO SLOVENCEV V BUENOS AIRESU: RAZLIČNI USODI DVEH IZSELJENSKIH SKUPNOSTI

~

Izvoleček

V 20. stoletju se je v Argentino izselilo razmeroma veliko Slovencev. V deželo pod Južnim križem so se izseljevali predvsem v dveh obdobjih. V obdobju med obema svetovnjima vojnama se je v to državo izselilo od petindvajset do trideset tisoč slovenskih rojakov. Svoje domove so zapustili predvsem zaradi ekonomskih, drugotno tudi političnih razmer. Med njimi je bilo največ Primorcev in Prekmurcev, nekateri pa so prihajali tudi iz Beneške Slovenije. Ustalili so se zlasti v glavnem mestu Buenos Airesu. Druga večja skupina Slovencev se je v Argentino izselila po drugi svetovni vojni. Zaradi svoje protikomunistične usmerjenosti, delovanja med vojno in strahu pred maščevanjem komunistične partije so se najprej umaknili v Avstrijo in Italijo, nato pa se razselili po svetu. Največ se jih je naselilo na območju Velikega Buenos Airesa. Slovenci iz obeh izselitvenih valov so ustanavljali svoja društva, v katerih so ohranjali materni jezik, narodno zavest in gojili bogato kulturno dejavnost. Znotraj društev so organizirali slovenske šole oz. tečaje. Društva so bila pri organizaciji slednjih različno uspešna, kar je imelo pomemben vpliv na ohranjanje slovenske zavesti in besede v Argentini do današnjih dni.

Ključne besede

Argentina, Buenos Aires, slovensko izseljenstvo, šolstvo v izseljenstvu

FILIP TERGELI
⊗⊗ ZA ⊗⊗
DOMACIM
OGNJIŠČEM

Naslovnica mladinskega vzgojnega priročnika za ozaveščanje o družinskem življenju, delovnih navadah, slovenski narodni zavesti in katoliški verski praksi. V času italijanske fašistične oblasti na Primorskem, ko je bilo ohranjanje slovenskega jezika mogoče zgolj v družinskem in cerkvenem okolju, jo je sestavil duhovnik in pedagog Filip Terčelj (1902–1946). Ker je nasprotoval politiki poitalijančevanja, se je moral leta 1934 umakniti v Jugoslavijo. Filip Terčelj, *Za domačim ognjiščem: vzgojna čitanka*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1927, naslovnica. Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja, sig. 43677.

K. k. II. Staats-Gymnasium zu Laibach.

Katalog-Nr. 24.

Jahres-Zeugnis.

Ostancik Franz

geboren am 6. Februar 1902. zu Laibach in von Kath. Religion, Schüler der vierten Klasse, erhält hiedurch über das Schuljahr 19 17/18 nachstehendes Zeugnis:

Betragen: gut

Gegenstände	Leistungen	Gesamterfolg
Religionslehre	<u>gut</u>	Der Schüler ist geeignet, in die nächste Klasse aufzusteigen.
Slowenische Sprache (als Unterrichtssprache)	<u>gut</u>	
Deutsche Sprache	<u>genügend</u>	
Lateinische Sprache	<u>genügend</u>	
Griechische Sprache	<u>genügend</u>	
Geschichte	<u>genügend</u>	
Geographie	<u>genügend</u>	
Mathematik	<u>genügend</u>	
Naturgeschichte ()	<u>genügend</u>	
Physik und Chemie		
Schreiben	/	
Turnen	/	
Freie Lehrgenstände:	/	
	/	
	/	

Zahl der versäumten Lehrstunden: ~ 4 ~ ; davon ohne Rechtfertigung: 0
 Der Schüler war von der Zahlung des Schulgeldes nicht befreit.

Laibach, am 28. Juni 1918.

Spričevalo Franceta Ostanka (1902–1989), dolgoletnega direktorja Slovenskega šolskega muzeja (1951–1974), za 4. letnik Druge državne gimnazije v Ljubljani (danes Gimnazija Poljane) v poznem avstro-ogrskem obdobju, šolsko leto 1917/1918. Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka, inv. št. ISPR-4881-5.

Organizacija: Slovenski šolski muzej (SŠM)

Organizacijski odbor: dr. Simon Malmenvall (koordinator, SŠM), mag. Stane Okoliš (SŠM), Anton Arko (SŠM), dr. Robert Devetak (Inštitut za narodnostna vprašanja)

Urednik in avtor spremnega besedila: dr. Simon Malmenvall

Jezikovni pregled: Marjeta Žebovec

Oblikovanje in tisk: Padalci: Irena Gubanc, Teja Jalovec, Matjaž Kavar, RAORA, d. o. o.

Naklada: 70 izvodov

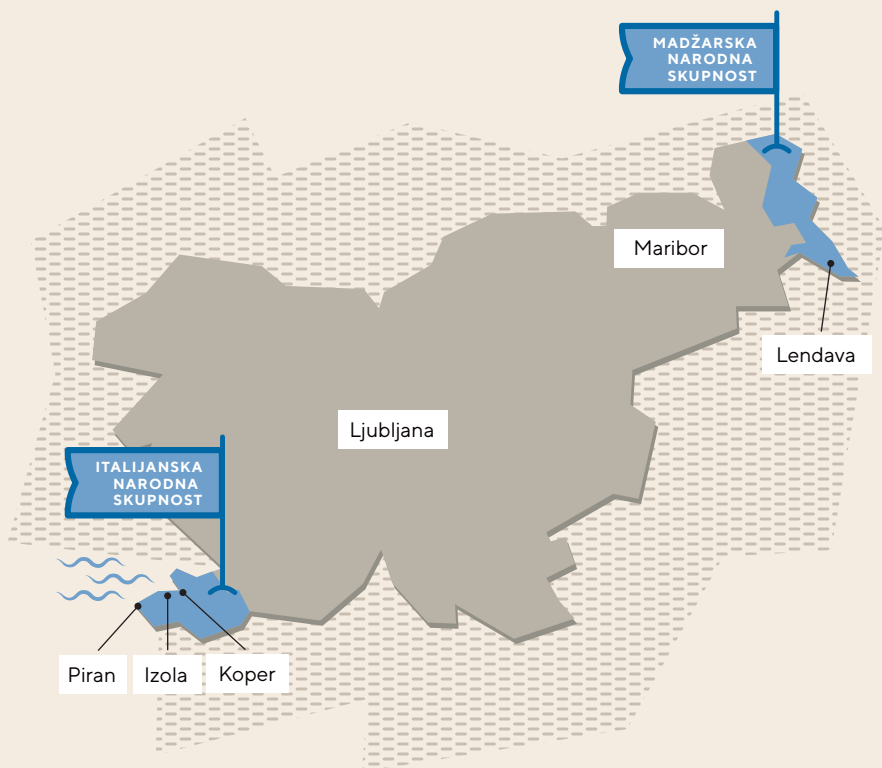
Publikacija muzeja (simpozijaska knjižica), št. 172

Ljubljana, marca 2025

Izid publikacije je podprlo

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

REPUBLIKA SLOVENIJA (po letu 1991)

Izobraževalna avtonomija
italijanske in madžarske skupnosti.

Slovenski šolski muzej

Plečnikov trg 1, Ljubljana, Slovenija

tajnistvo@solskimuzej.si

www.solskimuzej.si